Evenimentele din 1992 în manualul de istorie din școlile transnistrene

Sergiu MUSTEAȚĂ

Abstract

After the 1991 separatist region of Transnistria developed its own education system, provided with normative acts, including curriculum and textbooks. History education is part of the official discourse and focuses on Transnistrian interests. In many cases, textbooks are based on Soviet historiography, and Western neighbors are treated as enemies. The author of present article analyzes, in particular, Chapter IX of the textbook for the ninth grade, which deals with the formation of the separatist republic and the Dniester War of 1992, which is described by the authors of the textbook as "Moldova's military aggression against the transnistrian people." The facts presented in this textbook are unilateral, trying to demonstrate the "aggression of Moldova" on the districts on the left bank of the Dniester. Although, at the end of the topic, the authors consider that this military conflict was "a bloody war", they insist more on the "sufferings, losses and victims" of the inhabitants of this region. There is a total lack of critical, comparative and balanced approach to these sensitive events for the recent history of the Republic of Moldova. The discourse is aggressive and hateful, which is not acceptable, it is against international conventions and agreements between the representatives of the warring parties. The main problem in relations between Chisinau and Tiraspol is the lack of effective communication. But education should be one of the most important tools in conflict resolution.

Keywords: Republic of Moldova, History education, textbook, Transnistria, 1992.

Introducere

Construcția statală a Republicii Moldova este un proces – încă neîncheiat – anevoios, care se confruntă din anul 1990 cu două curente separatiste: unul la Comrat, iar altul la Tiraspol, fenomene catalogate de unii cercetători drept „regionalism politizat"[1]. Dacă în primul caz conflictul a fost gestionabil pe cale pașnică, în cel de-al doilea caz, lucrurile au evoluat până la confruntări militare. Astfel, în timp ce conducerea Republicii Moldova depunea eforturi pentru a se înscrie în comunitatea internațională, forțele separatiste de pe malul stâng al Nistrului, încurajate de politicieni de la Moscova, pregăteau scenariul provocărilor militare.

---

[1] Pål Kolsto, Andrei Malgin, „The Transnistrian Republic: a case of politicized regionalism", *Nationalities Papers*, Vol. 26. No. 1, 1998, p. 103-127.

La 1 martie 1992, ora 22.00, Secția raională de poliție din Dubăsari a fost anunțată despre încăierarea dintre niște tineri în zona Fabricii de Confecții. Cei trei colaboratori ai secției de poliție sosiți la locul incidentului au fost atacați de gardiști și cazaci. În cadrul ciocnirii o căpetenie a cazacilor a fost rănită mortal. La ora 2.00 a zilei de 2 martie, cazacii și gardiștii au atacat Secția de poliție Dubăsari, arestând 34 de polițiști. Până în dimineața zilei de 2 martie, pe toate podurile de peste Nistru au fost instalate posturi de control ale gardiștilor transnistreni. În câteva zile, conflictul s-a extins în mai multe localități: Coșnița, Cocieri, Pohrebea, Doroțcaia, Speia, Tocmagiu, Mălăiești ș.a. În perioada martie-iulie 1992, are loc conflictul militar de pe Nistru. La acel moment, pe teritoriul Republicii Moldova mai staționa un contigent de 36 de garnizoane alcătuite din peste 30 de mii de soldați ai fostei Armate Sovietice. În dotarea Armatei a 14-a intrau 120 de tancuri de luptă, 166 de vehicule blindate, 129 de piese de artilerie, 6 vehicule blindate lansatoare de poduri, 9 helicoptere de luptă, 36 de lansatoare de rachete antitanc și cca 50 de mii de arme automate[2]. Din start, era clar că conflictul din Transnistria poartă un caracter transnațional[3], devenind un subiect de securitate europeană[4]. La 22 iulie 1992, Senatorul american Larry Pressler declara că „singura metodă de a realiza pacea în Moldova și de a preveni un conflict asemănător în Țările Baltice este ca armata rusă să se declare neutră și să părăsească imediat aceste țări străine pe care încă le ocupă". Pe parcursul lunii martie, din regiunea Rostov vin în Transnistria cca 1000 de cazaci și mercenari, care participă la conflictul militar de partea separatiștilor.

Liderii de atunci încearcă să se justifice în interviurile sau memoriile publicate în ultimii ani, afirmând că nu au fost pregătiți, nu au avut resurse etc. Atunci ne întrebăm de ce au căzut pradă provocărilor separatiștilor și s-au implicat într-un conflict militar, fără a ști capacitatea și posibilitățile reale ale statului? Ex-președintele M. Snegur recunoaștea într-un interviu în anul 2012 că pentru susținerea logistică acordată de România, Republica Moldova a plătit cu un avion MIG-29[5], iar fostul premier A. Sangheli spune și mai clar: că s-au achitat „cu România

---

[2] Chiril Levință, „Conducerea militară în războiul pentru independența Republicii Moldova", *Cugetul*, nr. 3-4, 1993, p. 54-60.

[3] Stuart J. Kaufman, Stephen R. Bowers, „Transnational Dimensions of the Transnistrian Conflict", *Nationalities Papers*, Vol. 26, No. 1, 1998, p. 129-146.

[4] W. Alejandro Sanchez, „The «Frozen» Southeast: How the Moldova-Transnistria Question has become a European Geo-security issue", *Journal of Slavic Military Studies*, 22, 2009, p. 153-176.

[5] Interviu: „Mircea Snegur, „Ne-am achitat cu România cu un MIG-29". *Timpul,* 14 octombrie 2011, http://www.timpul.md/articol/mircea-snegur-ne-am-achitat-cu-romania-cu-un-mig-29-27872.html (accesat: 18.02.2012).

pentru armamentul primit în timpul războiului de pe Nistru”[6]. Unii combatanți recunosc inferioritatea forțelor armate moldovenești față de cele separatiste, menționând că „ei aveau în spate Armata a 14-a și puteau să ne împingă până la Prut…”[7]. A. Sangheli consideră că „conflictul a putut fi evitat în 1989, când transnistrenii cereau statut de zonă economică liberă. Dacă parlamentul ar fi acceptat, cred că nu se ajungea la toate astea. Dar o crăpat în altă parte... Când o crăpat Pribaltica, unde s-au retras forțele de acolo? Aici, la noi. Nu vreau să spun că n-am fost capabili, dar n-am avut practica necesară. Cu atât mai mult, cu cât era armata rusă aici, era și Găgăuzia – un focar poate și mai periculos ca Transnistria la vremea aceea... Comuniștii, când au fost la putere, au avut dreptul constituțional să rezolve problema. Nu trebuia să se strângă trei, ca astăzi, și să voteze. Voronin a avut marea posibilitate de a rezolva conflictul, dar lui, probabil, nu i-a ajuns caracter…”[8]. De aceeași părere sunt și unii combatanți care susțin că „Acel război se putea de evitat. Vina o poartă politicienii de atunci, fiindcă în anul 1991 Transnistria era controlată de organele statale. Până la provocarea de la 13 decembrie de la Dubăsari socot că a fost o operațiune negândită și ne-am ales cu patru morți, cu invalizi, cu lacrimi”[9].

Figura 1

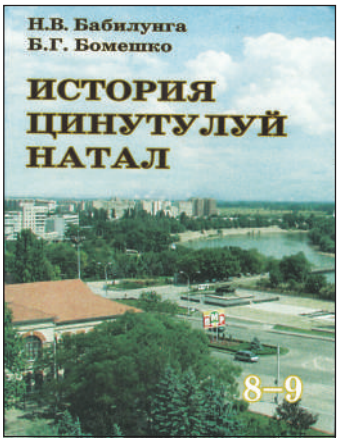

Figura 2

---

6 „Cine ne-a făcut cei mai săraci din Europa”, *Timpul*, 13 ianuarie 2012, http://www.timpul.md/articol/cine-ne-a-facut-cei-mai-saraci-din-europa-30257.html (accesat: 18.02.2012).

7 Interviu: „Dumitru Mavrodi, fost combatant în războiul de la Nistru: „Am înghețat toți locului și așteptam explozia…”, *Timpul,* 17 februarie 2012, http://www.timpul.md/articol/dumitru-mavrodi-fost-combatant-in-razboiul-de-la-nistru-am-inghetat-toti-locului-si-asteptam-explozia%E2%80%A6-31514.html (accesat: 17.02.2012).

8 „Premierul RM în anii 1992-1997, Andrei Sangheli: «Comuniștii nu s-or mai întoarce la putere», *Timpul,* 23 august 2011, http://www.timpul.md/articol/premierul-rm-in-anii-1992-1997-andrei-sangheli-comunistii-nu-s-or-mai-intoarce-la-putere-26427.html (accesat: 18.02.12012).

9 Valeriu Lapșin, „Oameni și istorie: 20 de ani după conflictul transnistrean. La sfârșit de săptămână cu Valentina Ursu și participanți la războiul civil de pe Nistru”. 25 februarie 2012, *Radio Europa Liberă*, http://www.europalibera.org/content/article/24495769.html (accesat: 25.02.2012).

Anul 1992 a fost pentru Republica Moldova anul marilor încercări: pe de o parte, a înregistrat succese în procesul de integrare în structurile internaționale, iar, pe de altă parte, a trebuit să lupte cu forțele secesioniste și să-și apere integritatea teritorială. În 1992, PIB-ul s-a redus cu 57,1% în comparație cu anul 1989, salariul a scăzut cu 64,4% comparativ cu 1989, iar inflația a atins cota de 1.276,4%. Căderea economiei Republicii Moldova în 1992 s-a datorat în mare măsură războiului de pe Nistru.

Decizia Summitului OSCE de la Istanbul din 1999 privind retragerea trupelor Federației Ruse de pe teritoriul Republicii Moldova până la finele anului 2002 părea la acel moment o cale optimistă de soluționare a acestui diferend, dar Rusia și-a schimbat rapid poziția și decizia a rămas una formală[10]. Chiar și previziunea experților americani din cadrul Conferinței „Resolving Conflicts in The Caucasus and Moldova: Perspectives on Next Steps" de la Washington D.C. din 6-7 mai 2002 că „conflictul din Transnistria este aproape de a fi soluționat" s-a dovedit a fi greșită[11]. Deși Rusia și-a asumat misiunea menținerii păcii în zona de conflict și a inițiat convorbiri pentru restabilirea păcii între autoritățile moldovene, ruse, ucrainene și române, ciocnirile militare au continuat până la sfârșitul lui iulie 1992. La întâlnirea șefilor de state din cadrul Cooperării Economice a Țărilor din Bazinul Mării Negre de la Istanbul din 25 iunie 1992, președinții M. Snegur, B. Elțân, I. Iliescu și L. Kravciuk au adoptat un document oficial privind soluționarea conflictului de pe Nistru, în care se stipula „părțile în conflict", iar Comisia cvadripartită este trecută la rang de observator. La 22 iulie 1992 a fost semnată la Moscova de către Mircea Snegur, președintele Republicii Moldova, și Boris Elțân, președintele Rusiei, *Convenția moldo-rusă privind reglementarea pașnică a conflictului armat din zona nistreană a R. Moldova*, care prevedea încetarea completă a ostilităților și dezangajarea părților aflate în conflict prin crearea unei zone de securitate și crearea unei Comisii Unificate de Control, respectarea cu strictețe a neutralității Armatei a 14-a a Federației Ruse, ridicarea blocadei economice și reîntoarcerea refugiaților la locurile de trai în localitățile din stânga Nistrului. În acest conflict au fost atestați 802 morți, peste 5 000 de răniți și 108 000 de refugiați. Republica Moldova a înregistrat pierderi economice de

[10] *The 1999 OSCE Istanbul summit decisions on Moldova and Georgia: prospects for implementation*, Occasional paper, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Kennan Institute; no. 284, Washington D.C.: Kennan Institute, 2002; *Moldova: are the Russian troops really leaving?: hearing before the Commission on Security and Cooperation in Europe*, One Hundred Seventh Congress, first session, September 25, 2001, Washington: U.S. G.P.O.: For sale by the Supt. of Docs., U.S. G.P.O. [Congressional Sales Office], 2001.

[11] *Resolving conflicts in the Caucasus and Moldova: perspectives on next steps* [electronic resource], Washington, D.C., National Intelligence Council, 2002, p. 4.

peste 12 mlrd ruble (venitul național în 1991 a fost de 15,4 mlrd ruble). Pentru refacerea localităților și obiectivelor distruse era nevoie de 15 mlrd ruble.

În contextul conflictului militar este demis guvernul V. Muravschi, fiind desemnat la 1 iulie 1992 în funcția de prim-ministru A. Sangheli (fost secretar al CC al PCM), acesta devenind unul dintre cei mai longevivi prim-miniștri ai Republicii Moldova (1992-1997). Într-un interviu recent, V. Muravschi relatează că pentru soluționarea confruntărilor i-a propus lui I. Smirnov câteva funcții de ministru în guvernul de la Chișinău, dar fără succes[12]. Desemnarea lui Andrei Sangheli ca prim-ministru a fost una dintre condițiile „convenției Elțân-Snegur", care prevedea formarea unui guvern de „conciliere".

Conflictul de pe Nistru, ca și cele din Georgia, Azerbaidjan etc., este un „small but vicious conflict"[13]. Printre cauzele sale deseori au fost numite și problemele legate de identitatea națională și relațiile interetnice din Republica Moldova:

> „În spatele acțiunii respective au stat structurile speciale ale fostei Uniuni Sovietice, care, încă la finele anilor '80 ai secolului trecut, au pus în aplicare scenarii de destabilizare internă a unor republici rebele. Ceea ce nu știm, însă, este dimensiunea implicațiilor coloanei a cincea, infiltrată de securitatea sovietică în organele de decizie militară și politică a Republicii Moldova din acea vreme. Or, fără îndoială, ceea ce s-a întâmplat în toamna anului 1991 – vara anului 1992 nu s-ar fi putut întâmpla decât cu concursul agenților infiltrați de KGB. Ne dăm bine seama că în acea vreme serviciile speciale ale fostei URSS dispuneau de o vastă rețea de agenți de influență în toate organele decizionale din Republica Moldova. Nu încape, de asemenea, nicio îndoială că marile erori comise de Chișinău în perioada conflictului, dar și în perioada precedată și cea urmată de acțiunile militare, s-au produs nu doar din incompetență, ci și din rea-voință... O mare trădare, iată ce a fost, în principiu, conflictul de pe Nistru pentru Republica Moldova. O trădare a cărei dimensiune, din păcate, nu o cunoaștem nici până astăzi... Este curios faptul că în Republica Moldova nu s-a pus niciodată problema anchetării celei mai mari crime înregistrate în scurta ei istorie – conflictul de pe Nistru. Au murit peste 1000 de oameni, au fost răniți peste 4000 de oameni, mii de persoane deplasate, pagube materiale directe și indirecte extrem de importante, prejudicii considerabile aduse imaginii Republicii Moldova în plan politic și economic. Și, în pofida acestui fapt, Chișinăul oficial a evitat timp de 15 ani să lanseze o anchetă a persoanelor care, în perioada conflictului, au avut diferite responsabilități politice și militare..."[14].

---

[12] „Cine ne-a făcut cei mai săraci din Europa..."

[13] Ch. King, *The Black Sea. A History*, New York, Oxford University Press, 2004, p. 5.

[14] http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/01.03.2007/index.html (accesat: 17.06.2008)

Implicarea Federației Ruse în acest conflict a fost evidentă de la bun început, iar motivul principal al susținerii forțelor secesioniste a fost expus de chiar liderii de la Moscova[15]. În timpul vizitei sale în Republica Moldova din 20-22 octombrie 2002, Ghenadi Selezniov, președintele Dumei de Stat, a declarat în parlament că „războiul din 1992 a avut un singur scop: să împiedice unirea Republicii Moldova cu România"[16]. Rolul și presiunile Rusiei în procesul de negocieri s-au simțit de mai multe ori. „Memorandumul Kozak" a fost unul dintre aceste scenarii ale Rusiei, care a fost respins de președintele V. Voronin în noiembrie 2003[17]. Dar în contextul crizei din Georgia și al recunoașterii independenței Osetiei și Abhaziei din 2008[18], S. Lavrov, ministrul rus al afacerilor externe, declara că în situația din R. Moldova se va reveni la „Memorandumul Kozak"[19].

Ideile naționale românești și posibila reunire a Republicii Moldova cu România au fost și mai sunt speculate de autoritățile de la Tiraspol drept pericol, în special pentru populația rusofilă din Transnistria[20]. E. Șevciuk, fostul lider de la Tiraspol, relata într-un interviu că urmărește atent „procesele unioniste" din Republica Moldova[21]. Deseori chiar și liderii de la Chișinău au făcut declarații

[15] M.V. Majorov, „Roli rossiiskoi diplomatii v uregulirovanii konfliktov na postsovetskom prostranstve k nacialu XXI veka. In: Novaja i noveișaia istoria", nr. 3, 2004, p. 60-79. http://jurisprudentacedo.com/Ilascu-si-altii-contra-Moldovei-si-Rusiei-Rezumatul-declaratiilor-martorilor-facute-in-fata-delegatilor-Curtii/Toate-paginile.html (accesat: 22.02.2019).

[16] Iurie Gogu, *Istoria Românilor dintre Prut și Nistru. Cronologie comentată (1988-2010),* Chișinău, 2010, msc.

[17] William Crowther, „Moldova, Transnistra and the PCRM's Turn to the West", *East European Quaterly*, XLI, No. 3, September 2007, 284; Paul D. Quilan, „A Foot in Both Camps: Moldova and the Transnistrian Conudrum from the Kozak Memorandum", *East European Quarterly*, XLII, No. 2, 2008, p.130.

[18] Dacă până în 2008, la adresa regiunilor separatiste se foloseau mai multe noțiuni pentru a le defini, prin procesul de recunoaștere a lor lansat de Rusia ele au devenit „de facto state". Dov Lynch, „De facto 'State' arround the Black Sea: The Importance of Fear", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 7, No. 3, 2007, p. 483-496.

[19] *East or West? The Future of Democracy in Moldova*, September 24, 2008, 110th Congress, 2nd Session, Briefing of the Commission on Security and Cooperation in Europe, Washington 2011, p. 12.

[20] Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Приднестровский конфликт: исторические, демографические, политические аспекты*, Тирасполь, 1998; Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Пажинь дин история плаюлуй натал*, Тираспол, 1997; Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Страницы родной истории*. Учебное пособие по истории для 5 класса средней школы, Тирасполь, РИО ПИНО, 1997; Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *История родного края.* Учебник для обшеобразовательных учебных заведений, 8-9 классы, Тирасполь РИО ГИПК, 2005; S. Nazaria, A. Roman, M. Sprînceană, L. Barbus, S. Albu-Machedon, A. Dumbravă, *Istorie. Epoca contemporană. Manual pentru clasa a IX-a*, Chișinău, Cartea Moldovei, 2006, p. 169 (Studiu de caz).

[21] Unimedia: http://unimedia.md/?mod=news&id=44477 (accesat: 18.02.2012).

absurde pe marginea cauzelor conflictului de pe Nistru. În februarie 2003, Preşedintele V. Voronin declara în faţa experţilor europeni că „la elaborarea manualelor de istorie trebuie să se ţină cont de caracterul policultural al statului nostru. Ignorarea acestui criteriu a fost unul din factorii care au generat în primii ani de independenţă conflicte sociale, **inclusiv conflictul transnistrean** (*subl. n.*)". Totodată, în cadrul vizitei sale în SUA din decembrie 2002, V. Voronin recunoştea că „acesta n-a fost un conflict interetnic, ci un conflict politic, conflict al elitei. O parte a acesteia consideră statalitatea moldovenească un fenomen temporar, orientându-se spre integrarea cu România. Altă parte a pretinsei elite încearcă să conserveze principiile economice şi politice ale sistemului politic, cu orientarea de ochii lumii spre Rusia"[22].

Figura 3

În opinia lui V. Voronin, racordarea studierii istoriei noastre la recomandările Consiliului Europei ar putea contribui la reglementarea diferendului transnistrean şi la procesul de integrare europeană. Aceste momente s-au dovedit a fi doar nişte speculaţii politice, care însă au avut ecou pe plan atât naţional, cât şi internaţional. Astfel, René van der Linden, preşedintele Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, în discursul său în Parlamentul Republicii Moldova din 27 iulie 2006, a atras atenţia că „situaţia din Transnistria nu poate servi drept scuză pentru a nu vă îndeplini obligaţiunile şi angajamentele faţă de Consiliul Europei". Apreciind relaţiile Rusiei cu restul Europei din ultimii ani ca fiind marcate de o neînţelegere şi suspiciune crescândă, R. van der Linden a menţionat că trebuie să învăţăm din lecţiile istoriei şi, în acelaşi timp, să lăsăm trecutul în urmă[23]. Oficialul european a observat corect că autorităţile moldovene utilizează starea încordată a relaţiilor cu Transnistria ca o scuză pentru neîndeplinirea unui şir de angajamente ale Republicii Moldova faţă de structurile europene[24].

---

[22] 18 februarie 2003. http://www.prezident.md/search.php?id=902&lang=rom (accesat: 22.06.2008).

[23] Discurs în Parlamentul Republicii Moldova al dlui René van der Linden, preşedintele Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, Chişinău, 27 iulie 2006, 09.45, http://www.parlament.md/news/27.07.2006/ru.html (accesat: 17.06.2008).

[24] A se vedea şi alte detalii despre conflictul de pe Nistru în studiul: S. Musteaţă, „1992 – annus horribilis – 20 de ani de la conflictul militar de pe Nistru", *Revista Limba Română*, Nr. 3-4, Anul XXII, 2012, p. 133-142.

Educația istorică[25]

Raioanele din stânga Nistrului, după semnarea acordului din 1992, s-au dezvoltat practic separat de politica oficială a Republicii Moldova, reușind să-și construiască propriile organe de administrare și apărare, propriul sistem financiar, bancar, fiscal și propria valută. Autoritățile de la Chișinău nu au avut nicio influență asupra regimului separatist de la Tiraspol. Deși au fost mai multe runde de negocieri, relațiile între Tiraspol și Chișinău rămân a fi destul de rigide. Sistemul educațional din raioanele de pe malul stâng al Nistrului nu au fost o excepție de la aceste procese. Astfel, învățământul din raioanele de est ale Republicii Moldova este subordonat autorităților de la Tiraspol. Ministerul învățământului de acolo stabilește politica educațională pentru școlile din regiunea separatistă, excepție făcând doar câteva localități. Procesul de instruire se realizează în limbile rusă și „moldovenească", cea de-a doua bazându-se pe normele ortografice stabilite în perioada sovietică și cu grafie chirilică. Problemele lingvistice au creat divergențe și tensiuni în raioanele de est[26]. Alte 7 instituții educaționale din raioanele de est se află sub autoritatea Guvernului Republicii Moldova și instruirea se realizează în limba română (Bender, Tiraspol, Râbnița, Dubăsari, Roghi, Grigoriopol și Corjevo. Școlile sunt susținute direct de Ministerul Educației și Cercetării de la Chișinău[27], însă activitatea lor are loc în condiții dificile, din cauza presiunii permanente din partea autorităților separatiste de la Tiraspol[28]. Desele conflicte

[25] Mai multe detalii privind educația istorică în Republica Moldova, inclusiv în raioanele din stânga Nistrului, pot fi consultate în lucrările subsemnatului: S. Musteață, *Educația istorică între discursul politic și identitar în Republica Moldova*, Seria IDN, M3, Chișinău, Editura Pontos, 2010; Сержіу Мустяце, „Історична освіта та формування ідентичності в конфліктному регіоні. ситуація в Придністров'ї, Республіка Молдова", За ред. П. Кендзьора, *Громадянське суспільство в час воєнних конфліктів*. Збірник наукових статей. Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін "Нова Доба", Львів: Панорама, 2020, стр. 107-122; S. Musteață, „History Education and the Construction Identity in a Conflict Region: the Case of Transnistria, the Republic of Moldova", I. Rath, R. Maier, P. Kendzor (eds), *Zivilgesellschaft in Zeiten militärischer Bedrohung: Zivilgesellschaftliches Engagement und Reaktionen im Bildungssektor auf gewaltsame Konflikte im östlichen Europa sowie im überregionalen historischen Vergleich*. Eckert Dossier 6, Braunschweig, 2019, p. 84-104.

[26] Luminița Drumea, „Die Nationalen und Sprachlichen Probelem des Bildunswesens der Republik Moldau", Peter Bachmaier (Hrsg.), *Nationalstadt oder Multikulturelle Gesellschaft? Die Minderheitenpolitik in Mittel-, Ost- und Südosteuropa im Bereich des Bildungswesens 1945-2002*, Frankfurt am Main, Peter Lang, 2003, p. 276-281.

[27] Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 750, 10 octombrie 1994, privitor la finanțarea directă din bugetul republican a școlilor moldovenești, cu predare în grafia latină, amplasate pe malul stâng al Nistrului și în orașul Bender.

[28] *Reviews of National Policies for Education. South Eastern Europe. FYROM, Moldova, Monte-*

între administrația școlilor și autoritățile separatiste sunt soluționate prin implicarea directă a organizațiilor internaționale: OSCE, Înaltul Comisariat ONU pentru Refugiați, UNICEF etc.

În 1990, autoritățile separatiste de la Tiraspol au luat o decizie ce conține „măsuri extraordinare pentru păstrarea identității poporului moldovenesc, a limbii și culturii lui" și unde, reieșind din faptul că Republica Moldova ar promova o „politică antinațională" care are ca scop distrugerea identității naționale a moldovenilor, se stabilește: „În toate instituțiile de învățământ, de introdus obligatoriu studierea istoriei ținutului natal (a Moldovei) și istoriei URSS"[29]. Astfel, de la începutul anilor '90 ai sec. XX autoritățile transnistrene au inițiat un curs de istorie a ținutului natal începând cu clasa a V-a. Astăzi, cursul de istorie a ținutului natal (История родного края) este predat în clasele VI-IX în trei limbi: moldovenească, rusă și ucraineană.

§ 2. Агресиуня милитарэ а Молдовей контра попорулуй Нистренией 195

§ 2. АГРЕСИУНЯ МИЛИТАРЭ А МОЛДОВЕЙ КОНТРА ПОПОРУЛУЙ НИСТРЕНИЕЙ

Бокабуларул ерудициулуй

Суверанитатя – елементэ ескенциалэ але ши а попорулуй еї.

Нистренией пляцэ ка ынтрегул ынарморулуй гоулуй. Октомбрие 1990

Ынчепутул теророй РМ контра РМН. Ренаштерея статалитэций ын Нистрения ну аменинца интеграта териториалэ а Молдовей, деоареце ну пресупуне еширея аутоматэ а териториулуй дин стынга Ниструлуй дин компоненца републичий ку дивизаря обліґаторие а ынтрегулуй еї територіу. Формаря ноулуй стат ну путя ынсэмна *суверанитатя* Молдовей, деоареце ноуа формациуне статалэ ын примеле лунь де екзистенцэ а оа ну диспуня нич де ун фел де формациунь милитаре ши армамент, атунч кынд РМ диспуня де техника ши арсенадул милитар ал унитэцилор Арматей Советиче, дialоґате пе териториул еї. Парти нистрене а лансат пропунеря despre реорґанизаря демократикэ а статалитэций Молдовей ын форма де федерацие ку институцииле дрептурилор аутоадміністрарий локале.

Бынэ кондучеря РМ ка ши антериор урмэря скопул де а пэстра ауторитатя тоталитарэ ши де а о răспынди пе териториile максимэ посибиле, инклусив ал Нистрений. Ши ку тоате кэ лидерий еї ну диспуняу нич де дрептуй историче, нич де челе журидиче асупра ачестей рейоунь (даоо е сэ жудекем дупэ Декларация парламентулуй молдав приинд пактул Молотов–Риббентроп дин 23 іюніе 1990), ар популация ну дори сэ се супунэ ноулуй режим, прим-министрул Молдовей, унионистул фанатик М. Друк аменинца сэ трансформе териториул дин стынга Ниструлуй ынтр-'ун Олстер, Карибах-де-Мунте, Лібан.

Ын октомбрие 1990 деташаментеле де волунтарь, формате дин тимп ын фонд дин елеві ай школилор професионале ши дин студенцї, ла фел ши дин поліциинтї ынарманї пынэ ын диниць ын фрунте ку М. Друк ау порнит ын режиуня де популаре компактэ а гэгэузилор, унде локуиторий несатисфкуцї де политика ауторитэцилор Молдовей ау ынчеркат сэ формезе о републи-

Figura 4

În 1991, a fost elaborată „Programa cursului de lecții la istoria Moldovei", în baza căreia s-au realizat primele publicații locale sub forma unui curs de lecții editate în perioada 1992-1997 de către N.V. Babilunga și B.G. Bomeșko[30], a seriilor anuale *Din istoria orașului natal*[31] și a unui almanah isto-

negro, Romania, Serbia. Vol. 2. Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD, 2003, p. 105.

[29] Punctul 2 al acestei hotărâri interzicea studierea cursului de istorie a românilor. Igor Ojog, Igor Șarov, *Ștefan cel Mare în manualele din Transnistria*, msc.

[30] Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Курс лекций по истории Молдавии*, лекции I-V, Тирасполь, 1992-1997. Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Краткий курс истории Молдавии: Молдавия в годы военной интервенции и гражданской войны. Борьба за воссоединение Бессарабии с СССР*, Тирасполь, 1992; Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Курс лекций по истории Молдавии: Молдавская АССР*, Тирасполь, 1993; Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Курс лекций по истории Молдавии: 1940 год: восстановление советской власти в Бессарабии и образование Молдавской ССР*, Тирасполь, 1994; Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Курс лекций по истории Молдавии: Молдавия в период Великой Отечественной войны и восстановления народного хозяйства*, Тирасполь, 1994; Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Приднестровский конфликт: исторические, демографические, политические аспекты*, Тирасполь, 1998.

[31] *Из истории родного города*, Тирасполь, 1997, вып. 1; *Из истории родного города*, Тирасполь, 1998, вып. 2.

ric[32]. În 1996, la Tiraspol este publicat primul atlas de istorie a Transnistriei. Un prim manual, experimental, a fost editat la Tiraspol în 1997 și era destinat elevilor din clasa a V-a și tuturor celor care studiază istoria ținutului natal (История родного края)[33]. Cât privește perestroika și mișcarea de eliberare națională, autorii manualului au adoptat un stil de ură față de ideile naționale, descriind schimbările din 1990 drept un curs rapid de unificare cu România[34]. Adepții ideilor naționale sunt deseori numiți de către istoricii de la Tiraspol „fasciști, naționaliști și agresori"[35]. Aceste motive ar fi impus poporul „Transnistriei" să creeze „PMR", fiind aduse argumente ale existenței statalității acestei regiuni între 1924 și 1940 și redobândirea ei în 1990[36].

În anii următori, au fost publicate și alte lucrări și manuale destinate spațiului educațional nistrean, care au influențat modul de abordare și calitatea discursului istoric din regiune[37]. Ministerului învățământului din „rmn" a aprobat în anul 2000 programul-tip la istorie în instituțiile de învățământ care a devenit actul normativ în baza căruia se face instruirea istorică în regiunea nistreană[38]. Programul școlar la istorie a fost completat la 10.06.2001 cu noile instrucțiuni metodice la diverse obiecte școlare, inclusiv la istorie[39]:

---

[32] *Ежегодный исторический альманах Приднестровья*, 1997, nr. 1; 1998, nr. 2; 1999, nr. 3; 2000, nr. 4; 2001, nr. 5; 2002, nr. 6; 2003, nr. 7, 2004, nr. 8 etc.

[33] Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Пажинь дин история плаюлуй натал*, Тираспол, 1997; Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Страницы родной истории*. Учебное пособие по истории для 5-го класса средней школы. Рекомендовано Министерством народного образования и науки в качестве экспериментального учебника, Тирасполь, РИО ПИНО, 1997, с. 2.

[34] *Ibidem*, p. 109.

[35] Cf. В.Н. Яковлев, *Тернистый путь к справедливости*, Тирасполь, 1993; Г.П. Валобой. *Кровавое лето в Бендерах: Хроника приднестровской трагедии*, Бендеры, 1993; Н.П. Руденко, *Дубоссары – город защитников ПМР*, Дубоссары, 1995.

[36] Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Страницы родной истории*. Учебное пособие по истории для 5-го класса средней школы, Тирасполь, РИО ПИНО, 1997, p. 110.

[37] Putem menționa aici istoria pmr în 2 volume (volumul 2 este compus din două părți) elaborată de un colectiv de istorici de la Tiraspol, întruniți sub egida laboratorului științific de cercetare a istoriei Transnistriei – В.Я. Гросул, Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, М.Н. Губогло, Г.А. Санин, А.З. Волкова (редакционная коллегия), *История приднестровской молдавской республики*, Научно-исследовательская лаборатория истории Приднестровья, Тирасполь, РИО ПГУ, т. 1, 2000, т. 2, часть 1 и 2, 2001.

[38] Д.Г. Бордей, Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомещко, История. Типовая программа для общеоюразовательных учреждений (5-11 классы), Тирасполь, 2000. In: Педагогический вестник приднестровья 2/2000, с. 3-110.

[39] Приказ Министерство просвещения пмр N453 от 19.06.01 г. «О введении в действии инструктивно-методических писем на 2001/02 учебный год». In: Педагогический вестник приднестровья 3/2001, с. 3, История, стр. 42-46.

Tabel 1. Structura și tematica educației istorice în instituțiile generale de învățământ

Clasa	Denumirea cursului	Numărul de ore	
		Pe săptămână	În total
5	Istoria antică	2	68
6	Istoria medievală	2	42
	Istoria Patriei (de la origini până la sfârșitul sec. XV) (Istoria Rusiei. Istoria Moldovei) Total:	2	26 18 8 68
7	Istorie Patriei (sec. XVI-XVIII) (Istoria Rusiei. Istoria Moldovei) Istoria modernă, partea I (sec. XVI-XVIII) Total:	3 3	62 44 18 40 102
8	Istoria modernă, partea II (sec. XIX) Istoria Patriei (sec. XIX) (Istoria Rusiei. Istoria Moldovei) Total:	2 2	22 46 30 16 68
9	Istoria Patriei (sec. XX) (Istoria Rusiei. Istoria Moldovei) Istoria contemporană (sec. XX) Total:	3 3	70 48 22 32 102
10	Istoria Rusiei (din cele mai vechi timpuri până la finele sec. XVIII) Istoria RMN Total:	3 1	68 34 102
11	Istoria Rusiei (sec. XIX-XX) Istoria RMN Total:	3 1	68 34 102

Evenimentele din 1992 în manualele școlare

Realitățile de la începutul anilor ’90 ai sec. XX și războiul de pe Nistru sunt studiate de elevii din școlile de pe malul stâng al Nistrului într-o formă extinsă la finele clasei a IX-a (Fig. 1-2). Astfel, capitolul IX din manualul de *Istoria ținutului natal* destinat claselor VIII-IX se referă la istoria recentă a „republicii moldovenești nistrene” din câteva perspective: 1. Formarea rmn; 2. Agresiunea militară a Mol-

296 Капитолул IX. Република Молдовеняскэ Нистрянэ

кэ проприе. Дефиляря «пэстроторилор ординий публице» прин сятеле Гэгэузией а фост ынсоцитэ де арестэрь, малтратэрь але локуиторилор пашничь, де девастэрь. Пентру а-шь апэра фамилиile, гэгэузий ау фост невоиць сэ организезе мобилизаря. Ши нумай дружиниele де мунчиторь дин Нистрения, каре нумэрау 4,5 мий де оамень ши трупele МАИ ale УРСС ау прелуатымпинат пэрэсиле де сынге.

Колоана де волунтарь нистрень с'а ынторс дин Гэгэузия ла 1 ноембрие, яр ын зиуа урмэтоаре а авут лок чокниря волунтарилор ши полициштилор Молдовей ку локуиторий ор. Дубэсарь. Апэроторий орашулуй ау барат подуа, каре уненте малул дрепт ку малул стынг, ку интенция фермэ де а ну адмите пэтрунderea фронтиштилор не пэмынтул сэу. Ши атунч а фост дат ординул де а траже ла цинтэ. Деташаментул молдав де полиции ку дестинацие спечиалэ бине екипат ку аутомате, гренаде, ку газе лакриможенe а дескис фокул асупра оаменилор дезармать. Ау фост оморыць трей дубэсэрень – Владимир Готка, Валериу Мицул, Олег Гелетюк, 16 камень ау фост рэниць. Астфел ла 2 ноембрие 1990 а ынчепут терояря сынжеровсэ а Молдовей ын Нистрения.

Дупэ «пучул» ГКЧП кондучеря РМ, хотэрыт, кэ и е'ау дезлегат мынинле, а репартизат ын стынга Ниструлуй деташаменте ку дестинацие спечиалэ пентру арестаря лидерилор политичь. Ау фост арестаць чей май активь депутаць аи Советулуй Супрем ал РССМН, яр ла 29 аугуст 1991 сервичиile спечиале але Молдовей л-ау арестат ла Киев пе И. Смирнов.

Лидерий РМ контау пе фаптул кэ тынэра републикэ, липисиду-се де политичиений сэй ку ауторитате, се ва аутоликида. Дар, димпотрикэ, ын луптэ е'ау ынкадрат кяр ши фемеile, каре ау организат комитетул сэу гревист. Ын фрунте ку прешединтele комитетулуй Галина Андреева фемеile ау организат блокада фермэ-ря де о луна де зиле ку черница сэ фие елиберацъ остатичий. Ачеста а фост

Пацуя лесте Нистру, барат де локуиторий дин Дубэсарь, каре ынчеркау сэ се апере де сымболиштиий Молдовей.

Решинець

1990. 2 ноембрие – ынчепутул терорий Молдовей ын Нистрения.

Полициштий Молдовей, есець пентру «амбланшаре» дубэсэренилор

Figura 5

dovei contra poporului Transnistriei; 3. Formarea și dezvoltarea statalității pe Nistru și 4. Economia și cultura[40]. Deși merită o analiză detaliată fiecare component al acestui capitol, în rândurile următoare mă voi opri doar la subcapitolul 3 „Agresiune militară a Moldovei împotriva poporului Transnistriei" care abordează războiul de pe Nistru din 1992. De fapt, subcapitolul din manualul școlar este o versiune redusă a capitolului XVI. Военная агрессия Молдовы против приденестровской молдавской республики din partea a doua a volumului din istoria republicii moldovenești nistrene publicat la Tiraspol în 2001 (Fig. 3)[41].

Partea întâi a acestui capitol, 1. Formarea rmn, este de fapt „o justificare" a separatismului prin învinuirea mișcării de emancipare și curentului unionist, care era „...orientat spre lichidarea statalității moldave și anexarea teritoriilor Moldovei și altor state la România întru fondarea «Marii României» mitice"[42]. Mișcările social-politice de la Chișinău sunt considerate „național-radicale și unioniste", iar cele de pe malul stâng al Nistrului „patriotice", precum au fost Mișcarea pentru egalitatea în drepturi „Unitate-Edinstvo" și Consiliul unificat al colectivelor de muncă. Politica instituțiilor republicane este catalogată ca fiind „de românizare și discriminare". Autorii manualului afirmă că reprezentanții Frontului Popular din Moldova din Sovietul Suprem (parlament) „puneau ac-

[40] N.V. Babilunga, B.G. Bomeşko, *Istoria ţinutului natal: manual pentru instituţiile de cultură generală, cl. a 8-9-a,* traducere de L.N. Iliina, Tiraspol, SEP ISPK, 2005, Capitol IX. Republica moldovenească nistreană, p. 282-335; Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *История родного края*, Учебник для общеобразовательных учебных заведений, 8-9-е классы, Тирасполь, РИО ГИПК, 2005.

[41] Глава XVI. Военная агрессия Молдовы против приденестровской молдавской республики. В.Я. Гросул, Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, М.Н. Губогло, Г.А. Санин, А.З. Волкова (редакционная коллегия), *История приднестровской молдавской республики*, Научно-исследовательская лаборатория истории Приднестровья, Тирасполь, РИО ПГУ, т. 2, часть 2, 2001, p. 111-220.

[42] Babilunga, Bomeşko, *Istoria ţinutului natal: manual pentru instituţiile de cultură generală, cl. a 8-9-a..., p.* 283.

centul pe violență", iar „deputații, care se pronunțau pentru apărarea egalității naționale în drepturi, erau supuși insultelor permanente și chiar bătăilor..." sau „La 22 mai (1990) criminalii FPM au izgonit mitingul femeilor-mame, care se pronunțau contra fărădelegilor ce domneau în capitală (Chișinău) și au snopit în bătăi grupul de deputați din partea Nistriei"[43]. Situația de la Chișinău era destul de încordată, iar relațiile între reprezentanții clasei politice nu erau cele mai bune, însă încercarea autorilor manualului de a poziționa reprezentanții de pe malul stâng al Nistrului doar în calitate de victime este cel puțin incorectă. Cu atât mai mult cu cât numeroase dintre provocări au venit anume din partea stângă a Nistrului: „în stânga Nistrului a luat amploare mișcarea populară pentru renașterea statalității (Sic!) drept unica posibilitate de apărare contra violenței regimului chișinăuian", deoarece „pericolul alipirii forțate la România era absolut inacceptabil pentru majoritatea nistrenilor"[44]. Autorii manualului consideră mișcarea separatistă ca fiind una pentru „renașterea statalității", ceea ce este total eronat. Nu este clar despre care statalitate și renaștere poate fi vorba, din moment ce raioanele din stânga Nistrului nu au fost vreodată stat independent. Dacă se referă la RASS Moldovenească, atunci aceasta a fost o creație sovietică, ca parte componentă a RSS Ucrainene și drept avanpost pentru ocuparea Basarabiei de către URSS.

§ 2. Агресиуня милитарэ а Молдовей контра попорулуй Нистрениий 297

Чітацієй РМН мітынгинэ прима аниверсаре а фемеиий републичеі пріін «рэбдоия шинелор»

прима акциуне де ачест фел ын история мишкэрий мондиале а фемеилор. Аниверсаря републичий дин 2 септембрие 1991 де асемеа а фост мітынгинатэ де четэцений ей принтр'о акциуне де протест – а фост бараті каля фератэ. Суб пресиуня обштимий ларжк ауторитэциле кишинэуене ау фост невоите сэ-й елибереze пе лидерий нистрень арестаць. Ла 1 октомбрие Й. Смирнов ши депутаций с'ау ынторс ла Тираспол.

Ла 25 септембрие Молдова а ынтреприс а доуа кампание арматэ асупра ор. Дубоса́рь. Ын резултатул ачестей провокаций ау фост раниць ноуэ оамень, ботуць ку бастоанеле ши ку армеле зечь де локуиторь, каре ынцэ апэрау орашул. Дэторитэ резистенцей ероиче а дубосэренилор, инкурсиуня ординарэ а «пэстрэторилор ординий публиче» а ешуат. Ын зиуа елиберэрий депутацилор нистрень дин ынкиисаря молдаво субдивизиуниле опоновиштилор ау фост ретрасе дин Дубоса́рь.

Ынсэ ла Кишинэу се акорда о ынсемнэтате деосебитэ котропирий ачестуй ораш, супунэря карэя ар фи пермис ка република сэ фие дивизатэ ын доуэ парць. Деачея ла 13 дечембрие 1991 Молдова а сэвэршит ал трейля атак армат асупра орашулуй. Ла ынтрэря ын Дубоса́рь ла постул Инспекторатулуй Ауто де Стат (ИАС) опоновиштий ау трас дин арме асупра групулуй де гардиштъ, вениць ын ажун де ла Рыбница ку скопул де а акорда ажутор апэрэторилор орашулуй. Трей дин ей – А. Пагерэин, В. Шчербатый, Ю. Цуркан ау фост омэрыць, 16 нистрень раниць, 24 арестаць ши дуць ла Кишинэу. Песте о перноада сэптэмынэ де тимп ей с'ау ынторс ачасэ, дар мулць дежа ерау инвализь.

Ынчеркэрэ ординарэ а полициштилор де а пэтрунде ын ораш ну е'а ынкунунат де сук-

Ачаста е импортант сэ куноаштець

Ла 31 аугуст 1991 фемеиле Нистрениий ау мэчеутат «рэбдоия шинелор»: ау барат чоркинция трекурилор феровиаре ын Молдова ши дин Молдова.

Дуця елиберэрий луй И. Смирнов дин мишкэрий молдоване

Figura 6

„Româniștii siguri în forțele proprii au început pregătirea pentru unirea Moldovei cu România. Sub presiunea lor la 23 iunie 1990 Parlamentul a aprobat Deducția, ce proclama caracterul nelegitim al actului din 2 august 1940 cu privire la crearea RSS Moldovenești, care, chipurile, a fost o consecință a „ocupației sovietice" a teritoriilor românești ale Basarabiei și Bucovinei de Nord. Prin această Deducție republica se autolichida în felul în care a existat timp de 50 de ani. Iar deoarece alte acte, care ar fi constat-o în hotarele din 1940 din 1940, în afară de legea respectivă din 2 august, pur și simplu nu exis-

[43] *Ibidem*, p. 284.
[44] *Ibidem*, p. 289.

298 Капитолул IX. Республика Молдовеняскэ Нистрянэ

Информацие утилэ

Сервиция де информаций ал РМН а рамас де дескэ интервенция ин дезволтаре операцийлор де пацификаре ин ОПОН, ин дорэ ка ин интрэрэ ин оп. Бендер дин дирекция Кишинэулуй, ин режисия ынфуй Хырбовицуй, анаинт ынфия песте р. Бык ын апропиере с. Гура-Бикулуй. Маи тырзиу а девенит клар, ка конфликтул ярмат а фост планификат ын детайлэ.

чее – ынтымпинынд резистенцэ гардиштилор ши орэшенилор, ей ау фост невоиць сэ се ретрагэ. Дупэ кум е'а кларификат май апой, тоате ачесте акциунь militare ши терористе дин партя Молдовей ау фост доар ун прелудиу ал рэзбоюлуй де пропорций, планификат де ка центру а фи ынчепут ын примэварэ.

Агресиуня арматэ а РМ контра РМН. Дрепт семнал центру ынчепутул ноиембрие операциунь militare але Молдовей а сервит провокация планификатэ ши елаборатэ минуциос. Ын ноаптя де 1 спре 2 martie 1992 ын Дубоса́рь полициштий ау ымпушкат дин арме аутомобилул МАИ. А фост оморыт шефул милицией И. Спиченко, дой оамень рэниць. Полициштий с'ау аскунс ын кладиря полицией. Финдэ ынчеркуиць де казачь, ей доар спре диминяцэ ау денус армеле. Ын тимпул уръгрий арестацилор ын аутобуе дин Ямпуриле едифичиулуй вечин не неаштептате с'ау аузит ымпушкэтуре. Дой – ун казак ши ун гардист – ау фост рэниць, ынкэ ун казак – оморыт. Ачаста провокацие а пус ынчепутул мишкэрий де пропорций а солидаритэций казачилор дин Русия ши Украина ку казачий дин Нистрения, каре а жукат ун рол ынсемнат ын рэзбоюл че луа ампловаре.

Ла 2 martie опоновиштий ымбрэкаць ын чивил ау трекут пе гяцэ Ниструл ши ау атакат унитэцй militare русе дин с. Кочиерь. Ын резултатул ачестей акциунь ау фост луаць дрепт остатиче офицерий, соціиле ши копиий лор, ау фост акапарате армеле. Ку прецул а патру вець але товарэшилор сэй гардиштий ла 3 martie ау реушит сэ елибереze фамилиile militарилор рушь. Ретрэгынду-се, полициштий ау деские фокул асупра аутобузулуй ши ау рэнит кыцва оамень, принтре каре ерау ши копиий. Пе паркурсул ынтрежий лунь martie се десфэшурау операциунь армате активе ла секторул де фронт Дубоса́рь, ын деосебь ын зона подурилор – не аутомаҳистрала «Полтава», пе дигуа Централей хидроелектриче дин Дубоса́рь ши пе линия контактулуй немиҳлочит ал унитэцилор Гэрзий републикане ши формациунилор

Рыздуриле трисе – бялаваца примеор виле де рэзбой

3 МАРТА ЫН ОПОНОВИЦЫ ОРАШУЛ

ПОГИБЛИ:

ИДЕТ СБОР СРЕДСТВ ДЛЯ ФОНДА ПОМОЩИ ПОГИБШИМ И РАНЕННЫМ СЕМЬЯМ ПМР

Figura 7

§ 2. Агресиуня militарэ а Молдовей контра поморуйй Нистрений 299

армите молдовенешть. Опоновиштий ши militарий Молдовей континуау сэ трагэ дин арме ын позициile гардиштилор дин райоанеле Дубоса́рь ши Григориопол, сэвыршиу инкурсиунь террористе, оморау ши рэниу оамень, супунынду-й унор кинурь ынтрозитоаре. Ын апропиерея с. Роги деташаментул де опоновиштэ а трас ын аутобузул че се дерпеаса дин Харков, каре апариция унеи фирме туристиче дин Турция. Ку тоате кэ пасажерий ау арборат ун стяг алб, дой четэцень стрэинь ау фост оморыць ши кыцва рэниць.

Ла Григориопол ау фост сэвыршите доуэ диверсиунь – арункатэ ын пер субстанция електрикэ де дистрабуире ши скоасэ дин функциуне стация де помпаре, каре асигура сателе дин ымпрежуриме ку енерджие електрикэ ши апэ. Ла Ташлык ун груп де комбатанць в дескис фокул асупра салвэрий, каре транспорта дин с. Спея ла матерництате о фемее гравидэ ши ун боецел ын вырстэ де шапте ань ла операцие уръгентэ. Моаша а фост оморытэ, патру оамень, инклусив ун боецел болнав ши о фемее гравидэ, рэниць. Ын ачеяш ноапте ла Григориопол а фост рецинут ун груп де диверсиоништэ де не малуй дрепт. Прекум с'а кларификат май апой, ачеиа ерау ниште криминаль-рецидивиштэ, елибераць дин ынкисорь ши скимбул консимцэмынтулуй де а партичипа ла операциунile militare ымпотрива РМН. Ун груп де асеменя учигашь а фост арестат ла Дубоса́рь.

Ла 28 martie Прешединтеле Молдовей а декларат деспре ынтродучеря ын републикэ а стэрий екчепционале ши деспре ынчепутул фачерий ординий конституционале прин методеле, не каре ле ва консидера нечесаре. М. Снегур а ынтреприс ултима ынчеркаре де а-й ынфрынже не нистрень – ле-а оферит 48 де

Ачаста е импортант сэ кунаштець

При Ординул Комитетуй пентру проблемele апэрэрий ши секуритэций РССМН дин 29 septembrie 1991 а фост формат Гарда републикаке. Комендант ал ей а фост нумит колонелул Ш.Ф. Кицук.

Информацие утилэ

Дупэ мэсурile ши жефуриле турментатэ стрэин прин сателе дяловоличие ale Молдовей ау ынчетат а фи примите протесте официале, чи че а форуит кондучера ей сэ аибэ ретрагэ трупele дин с. Роги.

Салвэрий ымпуцинте ши боецуй ау вырсте, де шапте ань. С. Лазаренко рэнит пе трасеу Ташлык – Григориопол, 2 aprilie 1992

Figura 8

tau, **Nistrenia a obținut dreptul absolut legitim la autodeterminare, deoarece ea nu mai făcea parte din componența RSSM.**"[45]

Partea a doua a capitolului IX este dedicată în totalitate războiului de pe Nistru – „2. Agresiunea militară a Moldovei contra poporului nistreniei" (Fig. 4-18)[46] și din start plasează responsabilitatea acestui război pe seama autorităților de la Chișinău, iar conflictul, în sine, este catalogat ca „teroare a Republicii Moldova contra rmn". Și în acest compartiment al manualului, autorii lui consideră separatismul ca „renaștere a statalității nistrene" care „nu amenința integritatea teritorială a Moldovei, deoarece nu presupunea ieșirea automată a teritoriului din stânga Nistrului din componența republicii cu divizarea obligatorie a întregului teritoriu. Formarea noului stat nu putea încălca *suveranitatea* Moldovei, deoarece noua formațiune statală în primele luni de existență a sa nu dispunea nici de un fel de formațiuni militare și armament, atunci când RM dispunea de tehnica și arsenalul militar al unităților Armatei Sovietice, dislocate pe teritoriul ei. Partea nistreană a lansat propunerea despre reorganizarea democratică a statalității Moldovei în formă de federație cu extinderea drepturilor autoadministrării locale" (Fig. 4)[47].

[45] *Ibidem*, p. 289.
[46] *Ibidem*, p. 295-310.
[47] *Ibidem*, p. 295.

300 Капитолул IX. Република Молдовеняскэ Нистряне

оре пентру дезинфекцие субдивизиунилор милитаре ши аутодизолвариа републичий. Аческа декларацие а фост о декларацие формалэ а розбоюлуй.

Ын диминеця зилей де 1 априлие доуэ машинь блиндате але Молдовей суб стэпъ алб не неаштептате ау пэзолит ын Бендер. Ымпушкынд аутомобилул ку гардиштъ, опоновиштий ау дескис фокул асупра аутобузулуй, каре дуче мунчиторий скимбулуй де диминеаца ла фабрика де филаре а бумбакулуй. О оамень ау фост оморыць, 14 раниць. Ситуация ын дирекция Бендерулуй се агравасе бруск. Дин ачеста клипэ чокнирь ынтре гардиштъ ши полициштъ аваъ лок периодик ын диферите картиере але Бендерулуй. Волунтарий де май мулте орь интреприйдзу ынчеркэрь де а пэтрунде ын орашул дин партя с. Гъска. Лупте аваъ лок лынгэ сателе Кицкань, Копанка, Кременчуг.

Ла 12 априлие ку медиерь Русией а фост семнат протоколул ку привире ла ынчетаря фокулуй ла Бендер ши изоларя пэрцилор белижеранте. Ла 19 априлие трупеле молдаве (ку ексчепция полицией) ау фост ретрасе дин орашул, яр гардиштий суб контролул комисией патрулатеале де обсерваторь милитарь дин партя Русией, Украинеи, Ромынией ши Молдовей ау депус армеле.

Ынсэ Молдова континуа сэ акумулезе канчитате милитарэ ши дирекция Дубэсарилор ши сэ трагэ дин арме асупра позицийлор гардиштилор ши казнчилор не ынтрег фронтул. Ла 17 май асупра Дубэсарилор а фост дескис уй фок ын рафале, инклусив дин инсталациле ракетаре. Май бине де зече касе де локуинт ау фост трансформате ын руине, а фост детериорат едифичиул спиталулуй, ын блокуриле де продукцие але Централей хидроелектриче дин Дубэсарь ау избуннит инчендий. Дин трасформаторул диструс ын Нистру а нимерит о солуцие токсикэ, чея че се путя солда ку о катастрофэ еколожикэ. Периколул полуэрий аней рынулуй се аграва ши де фаптул кэ опоновиштий арункау ын еа кадавреле че се дескомпунэ, каре се адунау ын партя де сус а резервоарулуй де апэ.

Ын трей зиле де лупте ла Дубэсарь ау фост оморыць 20 де оамень, 60 раниць. Кэтре миезлокул луний май ну-

М. Снегур, примул Президинте ал РМ

Информацие утилэ

Ын дирекция Дубэсарилор фоцеле армиилор але ОНУ с'ау дислокат ын апропиерь с. Холмкань. Ынкэ ын априлие–февруарие аколо а фост адус лэнжерие де лаг пентру 300–500 оамень, продусе алиментаре, медикаменте ши униформе медицале.

Репрезентанцъ ай РМ пэтрунзъ дестул ынчетаря фокулуй. Априлие 1992

§ 2. Агресиуня милитарэ а Молдовей контра попорулуй Нистреней 301

мэрул челор оморыць ера деджа де 60 де оамень, челор раниць – май маре де 150, зечь де оамень диспэрусерэ фэрэ урмэ.

Не парэурсул луний априлие–май се активизасе групуриле террористе, креате де Министерул секуритэций национале ал Молдовей дин комбатанцъ-волунтарь, инструцъ ын лагэреле специале де антренамент, прекум ши дин фронтиштъ ши криминаль. Асеменя формацъуне диверсионист-террористе, ка «Бужор», «Калэрашь», «Бурундучий», «Дачия», «Скорпионий», каре официал ын Молдова се нумэу «групуръ пентру лупта ку тероризмул», ау ласат о урмэ де нештерс ын мемория нистренилор. Пентру а зэдэрнича акордуриле ку примире ла ынчетаря фокулуй, провокаторий траэлу атэт ын гардиштъ, кэт ши ын позицииле молдаве, организэу акциуъ де ексцеймыштаре, ориентате ымпотрива популацией пашниче, оморау, жефуиу, продау популация чивила дин зона операциунилор милитаре.

Чел май бине куноскут ын Нистрения девеніисе групул «Бужор», кондус де фронтистул тирасполян Илие Илашку. Ын априлие мембрий ачестуй груп, ымбрэкаць ын униформэ де милиция, ау оприт ла периферия с. Карагаш аутомобилул, ын каре се афла пресединтеле Советулуй районал Слобозия Н. Октапенко ши й-ау ымпушкат дин аутомате пе тоц пасажерий че се афлау ын ел. Пестe доуэ сэптэмъни, ла 8 май, террористий л-ау рэпит, оморыт ши арс ын аутомобил пе А. Гуцэр, унул дынтре организаторий арматей нерегулате де волунтарь дин районул Слобозия.

Ын нопцъ де 4 спре 5 иуние ср. Дубэсарь дин ноу а фост супус унуй фок де артилерие, каре се ынтеця пе ынтрег фронтул. Ла 6 иуние ын резултатул бомбардаментулуй де артилерие дин инсталациile системулуй реактив де фок де салве «Град» ын сатул молдовеняск Цыбулэука ау фост оморыць 7 оамень, инклусив ун боецел де 6 ань ши о фетицэ де 15 ань. Чирка 20 де локуиторь пашнич ау фост раниць, мулте касе руинате.

Активиза бомбардаментелор де артилерие асупра ор. Дубэсарь, ка ши имитарь ултераоаре а асалтулуй орашулуй, жука ун роз де

Информацие утилэ

Лидерий групуриор диверсионисте-террористе ера кондуцъ де комисия Колесник, доцент шеф-адъункт ал пасиней дин Дубэсарь. Криминалий, куноскуц бине орашуй, се експлоатэ де позициile нистрене ши дескидеу фокул асупра лор.

Оштий Молдовей се протеаэ ла ун ноу атак

Figura 9 **Figura 10**

O altă afirmație care este, la fel, tendențioasă este cea prin care se încearcă demonstrarea „agresiunii Chișinăului" în ce privește combaterea mișcării separatiste a găgăuzilor din toamna anului 1990. Afirmația autorilor „... detașamentele de voluntari, formate din timp în fond din elevi ai școlilor profesionale și din studenți, la fel și din polițiști înarmați până în dinți..." nu corespunde realității, deoarece voluntarii nu erau înarmați, iar polițiștii aveau doar armele din dotare. Dar pe de altă parte, autorii recunosc că separatiștii găgăuzi au fost susținuți direct de „muncitori din Nistrenia, care numărau 4,5 mii de oameni și trupele MAI al URSS", staționate în zona Comratului până la 1 noiembrie 1990 (Fig. 5)[48]. Cât privește evenimentele de la începutul lunii noiembrie 1990 de la Dubăsari, autorii consideră că „Apărătorii orașului au barat podul, care unește malul drept cu malul stâng, cu intenția fermă de a nu admite pătrunderea frontiștilor pe pământul său. Și atunci a fost dat ordinul de a trage la țintă". Prin această afirmație, autorii arată că detașamentele paramilitare nistrene, de fapt, au tras în forțele de ordine oficiale, iar răspunsul acestora din urmă este catalogat ca „începutul terorii sângeroase a Moldovei în Nistrenia" (Fig. 6)[49]. Autorii indică doar asupra victimelor din partea nistrenilor, fără a

[48] *Ibidem*, p. 296.
[49] *Ibidem*, p. 296.

302 Бөлүмдө IX. Республика Молдовеныскэ Нистрэнэ

А часта е иннпортант сэ куноаштецэ

Прима конвеции ку приивре ла инчетатя фокулуй а фост семнатэ нинэ ла 17 мартие, а доуа – ла 12 априлие. Ынсэ деодатэ Снегур сингур а лансат ун ултиматум лидерилор ла РМН, нич ун фел де конвенций дежа нуй май лупте опри пе националиштий молдовень.

Рецинець

1992, 19 иоие – инчепутул тражедией де ла Бендер.

Ын примоле маншуне але агресиуний Молдовей

маневрэ де абатере атунч кынд, дупэ кум а девенит клар май тырзиу, ера ын той прегэтиря пентру акциуня милитарэ дин Бендер. Дирекция ловитурий приичиплае а фост алясэ, контынду-се не фантул кэ РМН, конченттрынду-шь тоате форцеле ын зона Дубэсарилор, ну ва фи ын старе сэ цинэ пепт атакулуй асупра Бендерулуй.

Тражедия де ла Бендер. Пентру а пуне канэт нимичирий абсурде а омвенилор, ла инчепутул лунией иоие 1992 Советул Супрем ал РМН с'а адресат кэтре парламентарий Молдовей ку пропунеря де а екзамина проблема ку приивре ла инчетаря операциунилор де луптэ. Ла 18 иоие Парламентул РМ а адоптат хотэрыря «Ку приивре ла приичиилле де базэ де инчетаре а розбоюлуй ши де реглементаре а конфликтулуй», приичипалул динтре каре а фост нумитэ атитудиня пашнико. Ынсэ солуциоанэ ачестей проблеме базатэ пе консимцэмынтул речипрок ал пэрцилор ну аранжа национал-радикалий дин режимул диригуитор ал Молдовей – фронтиштий ну интенционау сэ инчетезе операциунile милитаре ын Нистрения, дорид сэ о инече ын сынже. Нич адоптаря хотэрырий парламентаре, нич черинцеле обсерваторилор интернационалэ ну ау фост ын старе сэ преынтымпине тражедия дин 19 иоие де ла Бендер. Ын ачастэ зи тристэ а фост интрепринсэ операциуня де репримаре контра бендеренилор пашниче, каре а фост урматэ де о офенсивэ де пропорций контра РМН.

Разбоюл а инчепут ку провокация планификатэ дин тимп де лынгэ типография де ла Бендер, де унде гардиштий урмау сэ примяскэ фоиле волante пентру секторул де фронт Дубэсарь. Групул де полиштиь, каре примисе ординул де а ну адмите дифузэрэ фоилор волante, а инчепут о мынжэраре ши а дескис фокул. Ын результатул ачестей акциунь ау фост рэниць 6 гардиштиь ши оморът В. Воздвиженский, операторул телевизиуний бендерене, каре а ибутит сэ филмезе тоате челе ынтымплате. Ла ореле 19, песте о орэ ши

Figura 11

§ 2. Агресиуня армятэ а Молдовей контра попорулуй Нистренуй 303

Техника милитарэ а Молдовей ын интервенцие ордонатэ де а инчеле асалтуя Бендерулуй. 19 иоие 1992

жумэтате дупэ атакул асупра нистренилор, ын Бендер дин доуэ дирекций, пе трасеуриле Кишинэу ши Каушень ау интрат колоанele милитаре, мынзестрате ку техникэ блиндатэ ши де артилерие. Конкомитент а фост дескис фокул асупра постурилор де милиция ши казармелор гардиштилор. Тражэну дин армеле де фок полициштий ымброкаць ын чивил, милитарий Ministerулуй секуритэций национале ши ай Армятей Национале а Молдовей, мембрий групурилор диверсионист-терористе, ынтеграциштий, каре суб протекция ши ку сприжинул репрезентанцилор ромынь ши молдовень ай комисией патрулатерале де обсерваторь с'ау адунат дин тимп ын ораш ши е'ау кантонат суб формэ де руде ын апартаментele активиштилор ФПМ. Де ла Варница, Фырлэдень, Гъска ши алте локалитаць спре Бендер ау пornит колоане механизате. Орашул, деблокат ла дечизия Советулуй Бендер (ын фоиц суб гаранциile интернационале де секуритате), с'а поменит абсолут недиспонибил де а респинже агресиуня ши тимп де кытева оре а фост окупат. Ын ачастэ зи ын чи май маре мэсурэ а авут де суферит популяция пашниче.

Гардиштий ау примит примул ботез де луптэ пе подул дин Бендер, унде й-ау оприт пе опоновиштий

Информацие утилэ

Ла 4 априлие офицериї Армятей а 14-а а Русией ау експулзат президинцилор Б. Елцин, Л. Кравчук ши М. Снегур резолуция, ын care declarau, кэ дикэ пынэ ла ореле 12 кондучеря Молдовей ну ва мэсура експулзарея агресиуний, ей вор фи не позиціиле де луптэ суб стаця рус.

Момэнтэ але луптей де ла подул Бендерулуй

Figura 12

menționa că, de fapt, au fost victime de ambele părți. Totodată, se arată că arestarea liderilor separatiști de către autoritățile de la Chișinău a provocat mișcarea grevistă a femeilor în frunte cu Galina Andreeva, care a organizat blocada feroviară. La rubrica „Aceasta e important să cunoașteți” se atrage atenția elevilor că „La 31 august 1991 a început „războiul șinelor”: au barat circulația trenurilor feroviare în Moldova și din Moldova”. Autorii susțin că, anume datorită „presiunii obștimii largi”, autoritățile de la Chișinău au eliberat liderii separatiști care s-au întors la Tiraspol pe 1 octombrie 1990.

Abordarea continuă, în același stil, încercând să dea de înțeles că autoritățile de la Chișinău au atacat de mai multe ori orașul Dubăsari (a doua campanie, al treilea atac), deoarece „la Chișinău se acorda o însemnătate deosebită cotropirii acestui oraș, supunerea căruia ar fi permis ca republica să fie divizată în două părți”, iar aceste atacuri „au fost doar un preludiu al războiului de proporții...” (Fig. 7)[50] În această ordine de idei, partea de bază a acestei teme este denumită „Agresiunea armată a RM contra rmn” care chipurile a pornit astfel: „în noaptea de pe 1 spre 2 martie 1992 la Dubăsari polițiștii au împușcat din arme automobilul MAI. A fost omorât șeful miliției I. Sipcenko, doi oameni răniți. Polițiștii s-au ascuns în clădirea poliției. Fiind încercuiți de cazaci, ei doar spre dimineață au depus armele. În timpul urcării

[50] *Ibidem*, p. 298.

304 История IX. Республика Молдовеняскэ Нистрянэ

Ce este adevărul despre evenimentele militare din perioada agresiunii Moldovei contra RMN. Care din versiunile din ziua de azi vă aparțin?

Дитаиаментуя де волунтарь дин с. Гыска а ынтрат пентру а апэра Бендерул. Июние 1992

каре ынчеркау сэ изволяскэ пе малул стынг. Дар ла ореле 4 диминяца ын зиуа де 20 юние армата Молдовей ку еприжинуд техничий блиндате тотуш а реушит сэ блокезе подул, чея че а креат ун пэрикол реал пентру орашул Тираспол.

Ла Бендер май ромэсесе кытева фокаре де резистенцэ. Чокиинду-се де резистенца ынвэрвынэто а гардиштилор, остатий Армателе Национале а Молдовей ау фост невоиць сэ се опреска, пентру а апэра артилерия, танкуриле, машиниле блиндате. Конкомитент ей континуау фокул деский асупра орашулуй. Ын деосебь ау авут де суферит едиФиччиле екзекутивулуй орашевеск, подулуй де телекомуникаций, комитетулуй мунчитореск, комендатурий, прекум ши казармеле гардиштилор. Лупта а континуат тоатэ ноаптя. Ын диферите картиере але Бендерулуй ау избуКнит инчендий.

Атакаций ну круцау ши обиективеле ку дестинацие пашникэ – ынтреприндериле индустриале, институциile де ынвэцэмынт, спиталеле, чинематографеле, каселе де локуит, каре де асеменя ау нимерит суб фокул неынчетат ал танкурилор ши арункэторелор де мине. Деташаментеле спечиал пregатите де бандиць жефуяу ши експедиау ла Кишинэу утилязаця интреприндерилор, мэрфуриле индустриале ши алиментаре дин магазиле, пэтрунзу ын каселе локуиторилор пашнич. Обиективе че ну путеау фи експедиате ерау нимичите.

Ла 20 юние ын РМН а фост декларатэ мобилизаря парциалэ, а ынчепут ынскриеря ын Армата нерегулатэ де волунтарь. Дин рындуриле волунтарилор ерау формате групурь де луптэ, екипаже де танкурь. Ануме асупра лор а изэут повэрэ принципалэ а операциунилор де ынтраре ын Бендер дин партя Тирасполулуй, де елиберарe а подулуй ши де здробире а уней групэрь нумероасе де опоновиштэ.

Ку прецул вециій сале осташий нистрень ау асигурат легэтура орашулуй ку малул стынг песте доуэ подурь. Примеле ынчеркэрь де а пэтрунде песте подул Бендерулуй ау ешуат – ау фост пердуте кытева машини де луптэ. Ын тимпул ынчеркарий а патра

§ 2. Агресиуня милитарэ а Молдовей контра патрулуй Нистрений 305

танкуриле ау реушит сэ пэтрундэ ын Бендер, здробиинд техника блиндатэ а инамикулуй, яр инфантерия а консолидат сукчесул. Ла ореле 20 ши 30 де минуте примул танк нистрян, яр май апой ши о машинэ блиндатэ с'ау апропиат де едиФичиул екзекутивулуй дин Бендер.

Пентру а сепара Бендерулуй де малул стынг, лидерий ынрэнць ай Молдовей ау хотэрят сэ утилизезе авиация. Ла 2 юние авиазиле МИГ-29 ау ынтреприс доуэ ловитурь де ракете ши бомбе асупра подулуй де песте Нистру, дар бомбеле ау изэут де асупра сатулуй булгар Пэркань. Ачастэ акциуне а рэпит вециле а 6 оамень, 14 ау фост рэниць, о парте din каселе де локуит диструсе.

Трупеле де ынтэрире де ла Тираспол каре ау ынтрат ын сраш ау рестабилит апэраря Бендерулуй ын тоате дирекциile. Акум ситуация е'а скимбат бруск: пердериле принтре нистрень, каре респинжэу ку ынвэрпунаре фокул инамикулуй, се редучау, яр пердериле пэрцій молдаве, каре ын тимпул луптелор а фост липиситэ атыт де техникэ, кыт ши де фораделе вий, крештау. Ла ынчепутул луний юние ын дирекция Коупенилор фокул де артилерие ал апэраторилор нистрень а акоперит колонна де оконовиштэ din 500 де оамень ши кытева зечь де унитаць де техникэ, ын дирекция Кишинэулуй а фост здробитэ колонна де артилерие, ын апропиерэ Варницей – диструсэ о кантитате консиберабилэ де техникэ, ла периферия пэдурий Хырбовецулуй – нимичите групуриле де комбатанць молдаве.

Котитура неаштептатэ пентру кондучеря Молдовей ын ачест мэчел сынжерос, пердериле марь але ефективулуй формациунилор militare, кондамнаря фермэ а акциунилор РМН де мулте цэрь din лume ау форцат лидерий ей сэ каутэ ешире din ситуация гря. Ла 3 юние ын ор. Москова а авут лок ынтревederea прешединцилор Б. Елцин ши М. Снегур, ла каре а фост семнат акордул ку привире ла ынтреприндеря мэсурилор пентру ынчетарea операциунилор де луптэ ын режиуня Нистряно.

Волунтарий де ла Комбинатул де бумбак din Тираспол плеко на апэрея Бендерулуй. Июние 1992

Информационе утилэ

«...Не ачест адэпост родиле а скэпат уныва фасиилорий. Конидер, сэ фоста цэра фоарэ де мэрэкиноа уриаэ сэ шиде дестре ачаста. Шы сэ ынь амынтаска, че а костат о ку 47 де ани ын урма сэ инвинсэ фасиилорий... Шы е дэтоарэ сэ ынтрепринда тоате мэсуриле пентру ка фасиилорий сэ-ць гэсеска локва пе сынэ.»
(Генерал-лейтенантул А.И. Лебедь, комендантул Дрептей а М-и а Ф.)

Figura 13 **Figura 14**

arestaților în autobus din geamurile edificiului vecin pe neașteptate s-au auzit împușcături. Doi – un cazac și un gardist – au fost răniți, încă un cazac omorât. Această provocație a pus începutul mișcării de proporții a solidarității cazacilor din Rusia și Ucraina cu cazacii din Nistrenia, care a jucat un rol însemnat în războiul ce lua amploare”[51]. Mai departe, și mai mult, se arată că doar „oponoviștii și militarii Moldovei continuă să tragă din arme în pozițiile gardiștilor din raioanele Dubăsari și Grigoriopol, săvârșeau incursiuni teroriste, omorau și răneau oameni, supunându-i unor chinuri îngrozitoare”, „provocatorii trăgeau atât în gardiști, cât și în pozițiile moldave, organizau acțiuni de înspăimântare, orientate împotriva populației pașnice, omorau, jefuiau, prădau populația civilă din zona operațiunilor militare”, iar gardiștii transnistreni și cazacii doar „se apărau”. Pe aceeași pagină, de două-trei ori, se evidențiază victimele din partea transnistrenilor, iar combatanții moldoveni sunt calificați „ucigași”, „diversioniști”, „criminali-recidiviști”, „grupuri teroriste” (Fig. 8-10)[52]. Decretul președintelui M. Snegur din 28 martie 1991 privind declarația stării excepționale, refacerea ordinii constituționale, cerințele față de liderii separatiști de a desființa subdiviziunile militare și autodizolvarea republicii sunt considerate de autorii manualului „o declarație

[51] *Ibidem*, p. 298.
[52] *Ibidem*, p. 299-301.

306 Капитолул IX. Республика Молдовеняскэ Нистряне

Конференция де пресэ, ынкеинатэ ла Тирасполь де А. Лебедь, комендантул арматей а 14-а а Русией

Ынсэ кондукторий Молдовей ну се грэбэ сэ емитэ ун асеменя ордин. Деспре ачаста мэртуриселе провокация ординарэ, сэвыршитэ ла 6 иулие ла Дубэсарь, кынд бомбардаментулуй де артилерие ау фост супусе ну позицииле гардиштилор, чи едифичиле пашниче – екзекутивул, хотелул, каселе де локуит. Инмерия директэ а проектилулуй де маре калибру ын едифичиул екзекутивулуй, унде се афлау кондукторий де ынтрепрындерь, институций, депутаць, а рэнит вециле а зечь де оамень. Дрепт рэспунс артилерия нистряне а супус позицииле инамикулуй унуй фок путернич. Ын резултат ау фост оморыць чирка 300 де волунтарь ши май мулт де 500 рэниць, нимичит ун нумэр маре де аутомобиле, техникэ милитарэ, о колоанэ мецанизатэ ку муниций.

Тоталуриле рэзбоюлуй дин 1992 с'ау доведит а фи трэжиче. Нумай ын Нистрения офичиал ау фост ынрэжистраць май мулт де 500 де оамень оморыць – локуиторь дин стынга Ниструлуй ши четацень строинь, каре акордау ажутор ла респинжеря агресиуний молдаве, де асеменя 899 де рэниць, 185 динтре каре ау девенит инвализ. Дателе офичиале але пердерилор умане дин партя Молдовей ау рэмас непублиште. Ынсэ, потривит лежилор некруцэторе але рэзбоюлуй, партя атакантэ ынтотдеяуна перде де 3–5 орь май мулць остаць, деньт чи каре се апэрэ. Дателе сервичиулуй де информаций мэртуресеск деспре фиштул кэ пердериле Молдовей ау конституит чирка 3500 де оамень оморыць, апроксиматив 9 май де рэниць, чирка 200 де оамень ау диспэрут фэрэ урмэ.

Ачаста е импортант сэ куноаштець

Потривит дателор офичиале, ын рэзбоюл дин 1992 ау фост оморыць 209 бендерэнь, 109 тирасполець, 58 локуиторь ай районулуй Дубэсарь, 22 – Рибница, 14 – Слобозия, 9 – Григориопол, 3 – дин районул Каменка ши 76 де четацэнь строинь.

«Оранже конституционалэ» ши мод ынкиеиеуни ам Пэдурэ ши Бендер

§ 3. Агресиуня милитарэ а Молдовей контра попорулуй Нистренией 307

Пачификацией руса контра ин Бендер

Ла 21 иулие 1992 ла Москова прешединций Б. Елцин ши М. Снегур ау семнат Акордул билатерал ку привире ла причиниле реглементэрий пашниче а конфликтулуй армат дин режиуня Нистряна а Републичий Молдова. Ла 1 аугуст трупеле ау ынчепут а се ретраже де пе линия фронтулуй ын пунктеле де дислокаре перманентэ. Формал рэзбоюл с'а ынкеят. А ынчепут ынтраря Форцелор пачификаторе пе линия де деспэрцире а трупелор.

Стабилиря пэчий пе Нистру. Операциуня пачификаторе де сепаравэ а пэрцилор импликате ын конфликт ын Нистрения се реализа ын база Акордулуй интерстатал дин 21 иулие 1992 индикат май сус. К деосебит де импортант фаптул кэ ла семнаря ачестуй документ а фост президент ши И.Н. Смирнов, ын пофида статутулуй президенциал «нерекуноскут».

Пентру асигурарь контролулуй асупра ынчетэрий фокулуй, ретрэгерий трупелор ши техничий милитаре дин Бендер а фост креат ун орган политик деосебит – Комисия унификатэ де контрол (КУК), дин каре фэчеау парте репрезентанць ай челор трей пэрць, партичипанте ла реглементарэ конфликтулуй. Ын субординарэ комисией ау фост трансмисе контингентеле милитаре, каре репрезентау ачесте

Ачаста е импортант сэ куноаштець

Ын резултатул примей етапе а стабилизаций пачификаторе с'а ажунс ла ун консенс: адверсарий де пе Молдова ши Нистрения ау девенит парткипанць ку дрептурь егале ай процесулуй пачификаторь, ар Русия а обцинут статут де парте де деосебире. Ау фост детерминате ши сарчинile арматей а 14-а а ФР – де а фи о форцэ неутрэ, ун гарант ал пэчий ши стабилитэций.

Шединця Комисией унификате де контрол

Figura 15

Figura 16

formală a războiului" (Fig. 9)[53]. Situația de la Bender este prezentată, precum în cazul situațiilor de la Dubăsari și Cocieri, forțele armate ale Chișinăului „pe neașteptate au năvălit în Bender", iar luptele din 19 iunie sunt calificate ca „tragedia de la Bender" când „polițiști îmbrăcați în civil, militarii Ministerului securității naționale și ai Armatei Naționale a Moldovei, membrii grupurilor diversionist-teroriste, lunetiștii", au deschis concomitent focul asupra posturilor de miliție și cazărmilor gardiștilor[54]. Forțele militare moldovenești sunt prezentate ca „distrugători ai obiectivelor cu destinație pașnică – întreprinderi industriale, instituții de învățământ, spitale, cinematografe, case de locuit", iar „detașamente special pregătite de bandiți jefuiau și expediau la Chișinău utilajul întreprinderilor, mărfurile industriale și alimentare din magazine, pătrundeau în casele locuitorilor pașnici" (Fig. 13)[55]. Pe de altă parte, se eroizează „ostașii nistreni, care cu prețul vieții lor au asigurat legătura orașului Bender cu malul stâng". În acest context, autorii arată că din rândul voluntarilor transnistreni a fost formată armata „neregulată" compusă din „grupuri de luptă, echipaje de tancuri", ceea ce demonstrează clar susținerea separatiștilor de către Armata a 14-a, ce i-a dotat cu arme de foc și tehnică

[53] *Ibidem*, p. 300.
[54] *Ibidem*, p. 301.
[55] *Ibidem*, p. 304.

308 Кынтаца IX. Республика Молдовеняскэ Нистрянэ

Мэйтаминяриле пачификаторилор ла Бендер

Пачификаторий пэтрэ лэ сервициу

Вокабуларуй ерудитулуй

Конвоие – акордэ мэ тэрзиу ынтре доуэ сау май мулте ынтрепрындерь.

Рецинвець

Зоне де секуритате – територии, care се мэсоарэ де о лэцеме линие де контакт а ынтре доуэ армате ле конфликт ле дэ ла Нистрэ.

пэрць. Ын активитатя сэ КУК утилиза групуриле де обсерваторь милитарь, ар тоате дечизиле се адоптау прин метода *консенсуалэ*.

Ын конформитате ку Конвенция ку привире ла принчипииле де реглементаре пашикэ а конфликтулуй армат дин рэйонуя Нистрянэ а Републичий Молдова континжентул Форцелор Пачификаторе а фост компус дин репрезентанць дин партя русэ, молдовеняскэ ши ын нистрянэ. Структура Форцелор Пачификаторе ера абсолут нетипикэ пентру операциуня интернационалэ де ачест фел. Де обичей, формациуниле армате але мэнеінь пэрцилор импликата ын конфлict ну сынт инклусе ын компонента Форцелор Пачификаторе. Инициал ын еле ау фост инклусе дин партя Русией 5 батальоане (2 мий де оамень), дин партя Молдовей – 3 батальоане (1200 де оамень), дин партя Нистрений – 2 батальоане (800 де оамень). Пентру асигурареа активитэций КУК ши контролулуй визуал асупра Зоней де секуритате ын компонента континжентулуй милитар рус а фост инклусэ о ескадрилэ де елиокоптере, компусэ дин 10 авиоане. Мэсэ дин 1994 Русия ын мод унилатерал а ынчепут а-шь лимита партичипаря ла операциуня пачификаторе.

Дин февруарие 1997 Комисия унификатэ де контрол а ынчепут дискутаря проблемей деспре колаборарея ку Украина. Прин акордуриле, семнате ла 20 мартие 1998 ла Одеса, се преведя ынтродучерея ын Зона де секуритате а пачификаторилор украинень ши силитте де обсерваторь милитарь, активитатя кэрора а фост детерминатэ ын аутуст а вчелуяй ан. Потри-

§ 2. Агресиуня милитаро а Молдовей контра попорулуй Нистрений 309

вит конвенциилор адоптате континжентул милитар ал Русией а фост редус пынэ ла 500 оамень, 175 динтре care ерау милитарь ай унитэцилор де асигураре, ар континжентеле милитаре але Молдовей ши Нистрений – пынэ ла 500 оамень.

Ын аша мод, потенциалул милитар женерал ын каз де ескаладаре посибилэ а ынкордарий ын режиме е'а редус де 3,5 орь.

Функциуниле пачификаторилор констау ын контролул зоней де-а лунгул рыулуй Нистру ку о лэциме де 4–15 км ши о лунжиме де 225 км, де асеменя а ор. Бендер, унде активa КУК. Суприфаца женералэ а ынтрегулуй територию контролат конституя чирка 2 мий километри патраць. Трептат зона контролулуй е'а редус ши е'а конченрат ын фонд асупра мэжистралелор рутиере, пунктелор де контрол ши подурилор.

Уна динтре акциуниле позитиве але КУК, care ау дат ун имболд активитэций пачификаторе, а девенит ынтокмиря журидикэ а релацийлор ку Мисиуня Организацией пентру Секуритате ши Колабораре ын Европа (ОСКЕ), care а девенит медиатор ын процесул де негочиерь дин Молдова ши Нистрения. Документул «Принчипииле де колабораре динтре Мисиуня ОСКЕ ши КУК ын Зона де секуритате», семнат ын иулие 1994 а пермис сэ фие солуционате мулте проблеме, цинынду-се конт ну нумай де опиния уней пэрць конкрете, дар ши де принчипииле практиче ши дрептулуй интернационал.

Даторитэ активитэций Комисией унификате де контрол ши Форцелор Пачификаторе практик тимп де о сэптэмынэ ау фост сенарте унитэциле милитаре але пэрцилор, ретрасэ техника ши армаментул, пус ын функциуне механизмул де контрол асупра ситуацией, организатэ кэутаря челор пердуць форэ урмэ, креате кондиций пентру ынтоарчерея рефужиницилор. Принчипалул мэсэ а фост ынчетарея опунерий армате. Акциуниле КУК ши Форцелор Пачификаторе ынтр'о маре мэсурэ ау контрибуит ла ынчепутул процесулуй де негочиерь динтре Молдова ши Нистрения, care урмэря скопул принчипал – реглементарея дефинитивэ а конфликтулуй.

Армаментул а фост ынсе

Ачеста е импортант сэ кунощтець

Организация пентру секуритате ши колабораре ын Европа (ОСКЕ) – медиатор ши процесул де негочиерь динтре Молдова ши Нистрения.

Верификэ-ць кунощинцеле

Care а фост скопул принчипал ал мисиуний милитаре а Молдовей контра попорулуй нистрений?

Figura 17 **Figura 18**

de luptă. Prin insistența de a inocula eroismul transnistrenilor se vădește de fiecare dată implicarea Rusiei în acest război, deoarece o armată improvizată a unui nonstat formată din voluntari nu avea cum să dețină astfel de echipamente de luptă „tancurile au reușit să pătrundă în Bender, zdrobind tehnica blindată a inamicului, iar infanteria a consolidat succesul" (Fig. 14)[56]. Autorii evidențiază și faptul că, pe lângă tehnica militară distrusă, separatiștii „au nimicit grupuri de combatanți moldavi", încercând din nou să arate supremația transnistrenilor – „pierderile printre nistreni, care respingeau cu înverșunare focul inamicului, se reduceau, iar pierderile părții moldave, care în timpul luptelor a fost lipsită de tehnică, cât și de forțele vii, creșteau"[57]. Afirmația privind situația din 6 iulie 1992 de la Dubăsari urmează în același stil – „Drept răspuns artileria nistreană a supus pozițiile inamicului unui foc puternic. În rezultat au fost omorâți 300 de voluntari și mai mult de 500 răniți, nimicit un număr mare de automobile, tehnică militară, o coloană mecanizată cu muniții" (Fig. 15)[58].

Ilie Ilașcu este prezentat ca lider al grupului „Bujor", care a împușcat toți pasagerii autoturismului în care se afla și N. Ostapenco, președintele sovietului

[56] *Ibidem*, p. 305.
[57] *Ibidem*, p. 305.
[58] *Ibidem*, p. 306.

raional Slobozia, „l-au răpit, omorât și ars în automobil pe A. Gusar, unul dintre organizatorii armatei neregulate de voluntari din raionul Slobozia". De fapt, majoritatea afirmațiilor autorilor nu fac referință la vreo sursă istorică, mizând victorios pe un de la sine înțeles că tot ce scriu în manual este „un adevăr general acceptat". Inițiativa de încetare a focului este trecută pe seama sovietului suprem al rmn care „s-a adresat către parlamentarii Moldovei cu propunerea de a examina problema cu privire la încetarea operațiunilor de luptă". Autorii manualului numără printre cauzele principale care au condus la oprirea focului pierderile mari ale efectivului formațiunilor militare și condamnarea fermă a acțiunilor rmn de către multe țări din lume, care au condus la semnarea de către M. Snegur și B. Elțân pe 3 iulie 1992 la Moscova a Acordului cu privire la întreprinderea măsurilor pentru încetarea operațiunilor de luptă în regiunea nistreană, urmat de Acordul interstatal din 21 iulie 1992. Cât privește „stabilirea păcii pe Nistru", autorii evidențiază rolul Comisiei Unificate de Control, al forțelor de pacificare și misiunea OSCE.

Autorii au dreptate când afirmă că, acest război a fost „un măcel sângeros", iar „totalurile s-au dovedit a fi tragice", însă evită să arate că provocările au venit din partea liderilor separatiști, respectiv o parte din vină aparține celor care au provocat și susținut operațiile militare. Și în cazul prezentării statisticii victimelor, autorii afirmă din nou că numărul acestora a fost cu mult mai mare pe partea dreaptă a Nistrului decât pe partea stângă:

> „în Nistrenia oficial au fost înregistrați mai mult de 500 de oameni omorâți, 899 de răniți, 185 dintre care au devenit invalizi. Datele oficiale ale pierderilor umane din partea Moldovei au rămas nepublicate. Însă, potrivit legilor necruțătoare ale războiului, partea atacantă întotdeauna pierde de 3-5 ori mai mulți ostași, decât cea care se apără. Datele serviciului de informații mărturisesc despre faptul că pierderile Moldovei au constituit circa 3500 de oameni omorâți, aproximativ 9 mii răniți, circa 200 de oameni au dispărut fără urmă" (Fig. 14)[59].

Sarcinile didactice (întrebări și exerciții) sunt elaborate, la fel, într-un stil tendențios, cum ar fi spre exemplu: „Prin ce s-a manifestat teroarea Moldovei contra poporului Nistreniei?"; „Compuneți cronica evenimentelor militare din 1992 *Agresiunea militară a Moldovei contra RMN*" sau „Scrieți o povestire cu una din următoarele teme: *Ecoul tragediei de la Bender, Fiii tăi, Nistrenie, Femeile Nistreniei*"[60].

[59] *Ibidem*, p. 306.
[60] *Ibidem*, p. 310.

Concluzii

În final, constatăm că autorii manualului discută despre „lupta" locuitorilor regiunii transnistrene împotriva „legilor discriminatorii", despre „politica de românizare și discriminare națională" promovată de Chișinău și redobândirea statalității[61]. Conflictul armat din 1992 este tratat unilateral ca „agresiune militară a Moldovei împotriva poporului Transnistriei" (Fig. 4-5)[62], iar unele imagini relevă o ură fățișă față de populația care se identifică drept română: „Смерть румынским людоедам!" (Fig. 13)[63]. Manualul se încheie cu aspecte legate de crearea și afirmarea instituțiilor puterii și statalității regimului separatist de la Tiraspol, iar anexele sunt selectate special pentru a trezi ostilitate față de politica Chișinăului[64]. Deci putem observa că toată vina pentru crearea premiselor și pentru războiul dintre cele două maluri ale Nistrului este atribuită autorităților de la Chișinău.

Generația tânără din teritoriile aflate sub controlul autorităților separatiste este educată prin intermediul manualelor de istorie în spiritul urii și neîncrederii față de autoritățile de la Chișinău și față de populația care se identifică drept română. Starea actuală din învățământul istoric din regiunea separatistă nistreană nu corespunde rigorilor unei societăți democratice. Această atitudine se simte pronunțat, în special la trecerea prin punctele de control, și vine din partea angajaților organelor de miliție, vamă și armată ale autoproclamatei republici moldovenești nistrene.

Stagnarea și impasul negocierilor între autoritățile de la Chișinău și Tiraspol au avut impact direct asupra stării de spirit a populației de pe ambele maluri ale Nistrului. Educația istorică, precum și celelalte domenii social-economice, politice, financiare etc. au o dezvoltare paralelă, constituind, de fapt, două sisteme diferite. Problema cea mai gravă este lipsa comunicării și a schimbului de experiență în domeniul politicilor educaționale între cele două sisteme. Or, educația ar trebui să fie unul dintre cele mai temeinice instrumente în rezolvarea conflictelor.

Lista ilustrațiilor / List of illustrations:

Fig. 1. Coperta lucrării colective *Istoria republicii moldovenești nistrene* publicate în 2005 / Cover of the collective work *History of the transnistrian moldovan republic* published in 2005

[61] *Ibidem*, p. 285-290.
[62] *Ibidem*, p. 295-296.
[63] *Ibidem*, p. 304.
[64] *Ibidem*, p. 331-335.

Fig. 2-3. Coperta manulului *Istoria ținutului natal* pentru clasele a 8-a și a 9-a (versiunile în rusă și „moldovenească" cu caractere chirilice) / Cover of the *History of the homeland* for the 8th and 9th grades textbook (Russian and „Moldovan" with Cyrillic characters)

Fig. 4-18. Pagini din manualul *Istoria ținutului natal* pentru clasele a 8-a și a 9-a , tema 2. Agresiunea militară a Moldovei contra poporului Transnistriei / Pages from the textbook *History of the homeland for the 8th and 9th grades*, topic 2. Moldova's military aggression against the people of Transnistria

Rezumat

Regiunea separatistă a Transnistriei a dezvoltat după 1991 propriul sistem de învățământ, asigurat cu actele normative, inclusiv curriculum și manuale. Educația istoriei face parte din discursul oficial și se concentrează pe interesele transnistrene. În multe cazuri, manualele se bazează pe istoriografia sovietică, iar vecinii occidentali sunt tratați ca inamici. Autorul analizează, în special, capitolul IX din manualul destinat clasei a IX-a, unde se abordează formarea republicii nistrene și războiul de pe Nistru din 1992, care este calificat de autorii manualului ca fiind „agresiunea militară a Moldovei contra poporului nistreniei". Faptele prezentate în acest manual sunt unilaterale, încercând să demonstreze „agresiunea Moldovei" asupra raioanelor din stânga Nistrului. Deși la finalul temei autorii consideră că acest conflict militar a fost „un război sângeros", ei insistă mai mult pe „suferințele, pierderile și victimele" locuitorilor acestei regiuni. Lipsește totalmente abordarea critică, comparativă și echilibrată a acestor evenimente sensibile pentru istoria recentă a Republicii Moldova. Discursul este agresiv și plin de ură, ceea ce este inacceptabil și împotriva convențiilor internaționale și acordurilor asumate între reprezentanții părților beligerante. Principala problemă a relațiilor dintre Chișinău și Tiraspol este lipsa unei comunicări eficiente. Dar educația ar trebui să fie unul dintre cele mai importante instrumente în rezolvarea conflictelor.

Cuvinte-cheie: Republica Moldova, educația istorică, manual, Transnistria, 1992.

Sergiu Musteață
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chișinău
E-mail: sergiu_musteata@yahoo.com